

"הכל אסור לנו והכל אנו עושים"*

מערך שיעור לציון עשרה בטבת בנושא החגים היהודים בתקופת השואה

המערך מיועד לתלמידי חטיבת הביניים
משך הפעילות 50 דק'

מערך השיעור יעסוק בשאלות הבאות:

- מה משמעות החגים בחיינו - כאן נערוך דיון בקשר שנוצר בין האדם למסורת דרך קיום חיי הדת והחגים.
- קיום החגים (חנוכה ופורים) במציאות החיים בגטאות ובמחנות. בחלק זה נקרא עדויות ונראה כיצד באו לידי ביטוי חיי הרוח והמסורת במהלך השואה.
- דיון בשאלה מהי המשמעות שקבלו טקסים ואירועים אלה בזמן השואה. האם המשמעויות נשארו כשהיו לפני השואה? האם נתנה להם משמעות חדשה?

הקדמה למורה

הקשר בין האדם למסורת נע במספר מעגלים בין הפרט לקהילה, בין הפרט למשפחה ובין האדם, אמונתו ובניית זהותו העצמית. מסורת היא למעשה תרבות הנמסרת מדור לדור והמקשרת בין הדורות. במערך זה יחשפו התלמידים לחגי ישראל (נתמקד בחגים חנוכה ופורים) ולהתמודדותם של צעירים עם המשך קיום בתקופת השואה.

מה קורה כאשר התנאים משתנים ואינם מאפשרים לחגוג את החג באופן בו הוא נחגג מדיל שנה, כמו שקרה לרבים בתקופת השואה? האם מאפייני החג מאבדים ממשמעותם המשפחתית והאישית או שדווקא אז מקבלים הם דגש חזק יותר? האם קיימים התנאים לחגוג? מהי משמעות החג בזמנים שכאלו?

חלק א': שאלות מנחות לדיון על החגים והמשמעות האישית שהוענקה להם:

- איזה חג אהוב עליכם? מדוע?

- ספרו על מאפיינים של החגים השונים: (חנוכייה, תחפושות, קריאת הגדה, סעודות חג, תפילה), האם יש מאכלים מיוחדים לחג? איזה מנהגים מיוחדים קיימים במשפחה שלכם? האם גם אתם לוקחים חלק במנהגים אלו?
- חשבו על המילה "מועד"? (חשבו על הקשר בין המילים יעד, ועד, התוודעות, ועל המשמעות שלהן ביחס לחגים).
- במה באה לידי ביטוי אווירת החג בביתכם? (יש לכוון לחגים היסטוריים כמו פורים וחנוכה, שאינם יום טוב, ובכל זאת אנו מייחדים אותם במנהגים שונים).

החגים משרטטים לנו ציר זמן דמיוני ומציינים אירועים דתיים היסטוריים ומנהגים המיוחדים לעם היהודי, מאפיינים אותו ומחזקים את שייכותו של היחיד לעם זה. קיום המנהגים מתחיל מגיל צעיר ונוטע בפרט את תחושת ההמשכיות והאחריות לעתיד.

אחת התקופות הקשות ביותר לעם היהודי היתה תקופת השואה. המערכות המדיניות, החוקיות והחברתיות כבר לא היו תקפות לגבי היהודים, התחושה כי לא ניתן לנבא ולדעת מה יקרה אפיינה תקופה זו. היהודים חיו במציאות בה לא נחשבו לבני אדם, זכויות הקיום הבסיסיות נשללו מהם, ומאמצים רבים נדרשו מאלה שביקשו לחיות על פי תפיסת עולמם הרוחנית והדתית.

המלחמה שינתה את חיי היהודים... במהירות רבה. יום אחד לא דמה למשנהו, והתמונות התחלפו במהירות של סרט קולנוע... כל חודש נשא בחובו שינויים מעמיקים ששינו את החיים היהודיים מן היסוד [1]

- מה לדעתכם הקושי בקיום מסורות אלו בתקופת השואה?

באופן רשמי, ברוב המקומות אותם כבשו הנאצים, נאסר על היהודים לקיים כל חיי תרבות ודת. משמעות הדבר היתה שאת כל אותם אירועים שקיימו היהודים באופן מסורתי לא ניתן היה לקיים. הימים היו אמורים להיות זהים האחד למשנהו. אירועי התרבות נאסרו, מה שהצר את יכולת היהודים לפתח ולבטא חיי רוח שיתמכו באדם. את כל אלה קיימו היהודים למרות האיסורים. המורה חיים קפלן מגטו ורשה כתב על כך ביומנו בגטו:

"הכל אסור לנו והכל אנו עושים."

חלק ב': עבודה בקבוצות (15 - 20 דקות)

לפני חלוקת הילדים לקבוצות כדאי לדון עמם על האופן בו הם מכירים את החגים חנוכה ופורים ומתייחסים אליהם. זאת בדרך של אסוציאציות סביב המושג "חנוכה" או לבקש מכל תלמיד שיספר כיצד הוא ומשפחתו

חוגגים את חנוכה.

- מה מסמל חג החנוכה? מה המשמעות הסמלית של חג החנוכה?
- מה מסמל חג פורים? מה המשמעות הסמלית של חג פורים?

חלוקת הכיתה לקבוצות של 4-5 תלמידים. בכיתה יחולקו כרטיסיות עם עדויות: שתי עדויות על חנוכה ושתיים על פורים. כל קבוצה תדון בעדות בעזרת שאלות מנחות, ובסיום הדיון הקבוצתי יתכנסו לדיון כיתתי וסיכום.

למורה:

יש לזכור ולהזכיר לתלמידים כי אנו קוראים עדויות אחדות של אנשים שהצליחו לחגוג את חג החנוכה וחג הפורים, אך רוב היהודים למעשה לא יכלו לציין חגים אלו, כי הדבר היה תלוי קודם כל ביכולת לעקוב אחרי לוח השנה, היה כרוך בסכנת חיים ודרש גיוס כוחות רוחניים גדולים.

חנוכה - קבוצה 1

ד"ר עמנואל רינגלבלום ניהל ארכיון מחתרתי, בו אסף עדויות וכתבות על המתרחש בגטו. על מנת לתעד למען הדורות הבאים. לארכיון קראו בשם הצופן "עונג שבת". את הארכיון קברו בכדי חלב ובארגזים, הוא נמצא לאחר המלחמה בחורבות גטו ורשה. ד"ר רינגלבלום, אשתו יהודית ובנם אורי נספו בוורשה בשנת 1944.

"..השנה חגגו בכל מקום את חג החנוכה בהתלהבות רבה. נערכו מאות הצגות ילדים ונשפים בוורשה.. בחצרות כיבדו בהדלקת נר ראשון את נכדי הבית. בכל מקום דלקו בחלונות נרות החנוכה. ואילו ברחוב שיננה שמעתי דרשה נאה של יצחק גיטרמן - חנוכה הוא החג בו מתחיל היום לגבור על הלילה, אלא שהיום ככול בידי הכפור. פורים הוא העת בו נחלץ היום מהכפור וגובר על הלילה. פסח הוא האביב, כשהטוב גובר על הרע"[2]

טקסט 2

טקסט זה לקוח מעדות שמסרה אסירה לשעבר, לאה זוננשטיין, במחנה ווסטרבורק שבהולנד.

"הגיע חנוכה ואנחנו השתדלנו להדליק נרות כל יום... הם לא הרשו הגרמנים. ביום הראשון הם עוד לא ידעו, פתאום בכל הצריפים מדליקים נרות... ביום השני הם באו והיה איסור חמור להדליק נרות. ואז קרה נס, והייתה פתאום הפסקת חשמל, אז היינו צריכים להדליק נרות. השתדלנו להחזיק בכל דבר, אם חג אם שבת, כמה שיכולנו. גם שרנו שירים של חנוכה. אני זוכרת שהיה שם מורה דה יונג... הוא לא זכר את כל המילים ופתאום הוא שואל אותי: תגידי, איך הבית השני של 'חנוכה חנוכה', ואני הייתי צריכה להיזכר, אבל הוא רצה בכל מחיר לדעת את כל המילים שיוכל ללמד את כל הילדים שירי חנוכה". [3]

שאלות לדיון לאחר קריאת הטקסטים:

- כיצד נחגג החג על פי כל אחת מהעדויות?
- נסו לדמיין את הלך הרוח בנשף בוורשה? על מה דיברו ביניהם האנשים? אלו משפטים נאמרו שם שיכלו היו להיאמר גם בזמנים אחרים, ואלו משפטים שייכים רק לתקופת השואה?

בדיון בשאלה זו חשוב להדגיש שנשפים נערכו בגטאות בניסיון לשמור על המשכיות אורח החיים המוכר מלפני המלחמה. עם זאת, יש להדגיש שזוהי מציאות מורכבת. **השאלה באה ליצור סקרנות אצל התלמידים וחשיבה סביב מורכבות זו.**

- מדוע מצינת לאה זוננשטיין ש: "פתאום בכל הצריפים מדליקים נרות"? מדוע לדעתכם התקש המורה ללמוד את שיר החנוכה? מה רצה להשיג באמצעותו?
- איזו אווירה נוצרה לדעתכם ב"חצרות הבית" שמתאר רינגלבלום, מה מייצגים 'נכבדי הבית'? מהי משמעות העובדה שנתנו להם להדליק את הנרות? מי בדרך כלל מדליק נרות באירועים כאלו?
- מהם התפקידים של: הילדים, המורה, נכבדי הבתים? האם לדעתכם אלו תפקידים חדשים? האם אלו תפקידים שהם מורגלים בהם?

למורה:

התשובות לשאלות אלו מבוססות על השערות של התלמידים, הטקסטים במקרה זה מתארים מצב והתלמידים מפרשים אותו. פרשנות זו אמורה להיות מעוגנת בטקסט. הדגשים העולים מן הטקסט הם: העצמה של רוח הקבוצה על-ידי עשייה משותפת כפי שעולה מן התיאור: בכל הצריפים מדליקים נר... וכן לימוד השיר, השירה בציבור וההתכנסות בחצרות. כל אלה יוצרים עבור המשתתפים קבוצת התייחסות חדשה בה מוצאים את השילוב בין הפרטי לציבורי, הבחירה החדשה בקיום הטקס, למרות הקשיים ועוד.

חנוכה - קבוצה 2

לפניכם עדות, של אסיר יהודי שהיה במחנה עבודה נאצי, הוא בחר לקרוא לעדותו: "נס חנוכה". אחת החוויות המרכזיות בחיי המחנה והאסירים בו הייתה אובדן תחושת הזמן. כל יום דמה לקודמו וסדר היום במחנה היה מחמיר ביותר, מן המסדר בשעות המוקדמות של הבוקר, עד שעות הלילה, אשר ביניהם עבדו האסירים עבודות פיזיות קשות. לא הייתה שום אפשרות לציין ימים מיוחדים. מן האסירים נשלל כל רכוש פרטי כך גם נשללו מהם שעונים, לוחות שנה, יומנים ועוד. אסיר יכול היה לשהות במחנה בלי שתהיה לו איזו שהיא ידיעה, מה השעה? איזה יום היום? או מה התאריך? דברים אלו חשובים להבנה לקראת קריאת העדות על היהודים שלמרות כל זאת החליטו לציין תאריך ייחודי כחנוכה.

נס חנוכה

"בכותבי ביומני הקטן, שבו רשמתי גם מועדי ישראל, גיליתי בשמחה רבה, שחנוכה, חג האורים, יחול בעוד כמה ימים. החלטתי שאפילו בנידרארשל (מחנה עבודה בלב גרמניה) עלינו להדליק נרות חנוכה.

מיד נועצתי בבנצי, שנעשה לאיש אמונם של תושבי הבלוק. בנצי נתלהב מרעיוני: "כן, עלינו להדליק נרות בחנוכה. הדבר יעלה את המוראל וישפר את האווירה. הכן תכנית, אך בזהירות".

על שתי בעיות צריך היה להתגבר: צריך היה לארגן שֶׁמֶן וכן למצוא מקום, שממנו האור לא יראה. לא היה מחסור בשמן בבית החרושת, אך כיצד יכולנו להבריח - ולו כמה טיפות בלבד - אל צריפנו בעוד מועד, לקראת יום שני בערב, 11 בדצמבר, ליל ראשון של חנוכה? אמנם ידענו שאין אנו מחויבים עפ"י ההלכה לסכן את חיינו לשם קיום מצווה. אך אצל רבים בתוכנו פעל דחף לגלות רוח של הקרבה, נחלת אבותינו במרוצת הדורות. היינו בדיכאון רוחני וגופני כה רב, עד שהרגשנו, שגר חנוכה קטן יחמם את נפשותינו הגוועות ויחדיר בנו תקווה, אמונה ואומץ, כדי לקיים את עצמנו בחורף הארוך, הקשה והמקפיא.

החלטנו להטיל גורל. על השם הראשון שיעלה בגורל, יוטל לגנוב השמן; השלישי - יהיה אחראי להסתרתו עד יום שני בערב והחמישי ידליקנו מתחת לדרגשו. יצאתי חמישי בגורל. גרינוולד, שעליו הוטל לארגן את השמן, מילא תפקידו בצורה נפלאה. הוא שכנע את מנהל העבודה השנוא, שמכוניתו תיטיב לעבוד, אם ישמנה בקביעות מדי בוקר, ולשם כך מוטב שנקבל צנצנת קטנה של שמן-מכונות משובח ונחזיקה בארגז-הכלים שלנו. המנהל הסכים, ולא הייתה יותר בעיה של הסתרת השמן.

בהגיע יום שני בערב, שמתי את השמן במחציתה הריקה של קופסה למשחת נעליים, הוצאתי כמה חוטים משמיכתי הדקה והפכתי לפתיל. כאשר הכל היה מוכן, התיישבתי לאכול בחפזון והזמנתי את כל חברינו להשתתף בהדלקת נר של חנוכה. לפתע נזכרתי ששכחנו את הגפרורים.

לחשתי לבנצי. "על כל אחד להשאיר מעט מרק", ציווה בנצי על חבריו הרעבים לשולחן והסביר להם את הסיבה. תוך חמש דקות הוחלפו בחדר הסמוך חמש מנות מרק תמורת סיגריה. הסיגריה "הוענקה" לאחראי המטבח בעד השאלת קופסת גפרורים ללא שאלות. וכן, לאחר הארוחה, ברכתי את שלוש הברכות, ונר חנוכה קטן הבהב באיטיות מתחת לדרגשי. לא רק חבריי מן השולחן הדתי השתתפו, אלא גם רבים אחרים מן החדר הצטרפו לזמזום של שירי החנוכה. וכאילו לנגד עינינו, ראינו את בתינו, עם הורינו, אחינו, אחיותינו, נשינו וילדינו, נאספים סביב חנוכיית-הכסף היפות, שרים בשמחה מעוז צור. דמעות ירדו על לחיינו הנפולים. לאחר מכן, התיישב כל אחד מתושבי החדר על דרגשו או בקרבת דרגשי, שקוע במחשבות עמוקות. לרגע נדמה, ששום דבר אחר אינו חשוב בעינינו. חגגנו ליל ראשון של חנוכה, כפי שנהגנו בכל השנים שקדמו למאסרינו לעינויינו. היינו קבוצות יהודים, המקיימים מצוות וחולמים על בתיהם ועל שנים שעברו". [4]

שאלות מנחות:

- מהם הקשיים הטכניים בהתארגנות לחגוג את חג החנוכה?
- גניבת שמן במחנה הייתה עלולה לעלות בחיי אדם, או לגרור עונשים כבדים. על פי ההלכה היהודית, אין לסכן חיי אדם בשביל לקיים הדלקת נר חנוכה. מדוע עשו זאת האסירים היהודיים בכל זאת?
- מהי החשיבות של חגיגת החג כפי שעולה מדבריו של העד אונסדורפר?

פורים - קבוצה 1

לפניכם עדות על קריאת מגילת אסתר בגטו וילנה. קראו את העדות שלפניכם וחשבו, מהי התחושה המרכזית, שאתה יוצאים היהודים מקריאת המגילה בפורים בגטו וילנה 1943 .

"שבועות אחדים לפני פורים תש"ג נפוצו פתאום שמועות כי מרכזים את יהודי כל עיירות הסביבה כדי להביאם לגטו וילנה... בסתר ליבם ידעו האנשים כי זהו הצעד הראשון לחיסולו של גטו וילנה.

בערב נהרו המוני יהודים לקריאת המגילה. בית הכנסת שברחוב האטליזים נתמלא עד אפס מקום. חושך ואפלה. רק על יד הבימה דלק נר קטן. צפופים ודחוקים עמדו האנשים וכאילו ממרחקי מרחקים הגיע לאזניהם בת קולו של בעל הקורא: שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה...

והפסוקים הישנים, שבמשך שנים רבות היו האנשים חוזרים עליהם כמצוות אנשים מלומדה, קיבלו פתאום בחדר הזה משמעות חיה. דומה היה כאילו איזה קול מסתורי בוקע ועולה מן המחותרת:

להיקהל ולעמוד על נפשם. להשמיד, להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם... המורה גולדברג נושא נאום: התאוששו נא. התאמצו להחזיק מעמד. ספורים הירחים, השבועות עד למפלתו של המן. והוא שר עם כל הקהל "שושנת יעקב". "תשועתם היתה לנצח ותקוותם בכל דור ודור"

פתאום בוקע ועולה קול מאפלת בית המדרש:

יהודים, אל יפול רוננו, הבה נשיר את "התקווה".

וכל הציבור שר את התקווה כתפילה, בית אחר בית. פעם פעמיים, שלוש פעמים. בהתלהבות מסתורית, בציון נפש, כתפילת נשמה טרם צאתה... [5]

- מדוע לדעתך בחר המספר לפתוח את העדות במשפט: "... אם כי בסתר ליבם ידעו האנשים כי זהו הצעד הראשון לחיסולו של גטו וילנה" ?
- מהו התהליך הנפשי אותו עוברים היהודים, מכניסתם לבית הכנסת עד סיום קריאת המגילה? אלו תיאורים משקפים את המהלך הנפשי הזה?

למורה:

התיאור של קריאת המגילה הוא של תהליך המתחיל מרוח נכאים של קהילת וילנה המרגישה שהיא עומדת בפני כליון ומצטופפת בבית כנסת חשוך, לקריאת מגילה. חג הפורים נחגג בעבר על-ידי אותם אנשים בשמחה, בתחפושות, באוכל ובשתייה. האווירה הקשה נוצרת הן מהלך הרוח של אותם אנשים והן מהחדר החשוך. בסופו של אותו תהליך, שרים כולם יחד את התקווה, התקווה שעבורם היא הן שיר ציוני לציון עתיד טוב יותר והן תפילה. סופו של התהליך הוא מחד גיסא בהתלהבות הכללית שעוטפת את הקהילה ומאידך גיסא הוא מתואר "כתפילת נשמה טרם צאתה". בדיון המסכם יש לכוון את התלמידים לנקודות אלו.

פורים - קבוצה 2

נפנה למקור העוסק במאמצים לקיים את חג הפורים במחנה ריכוז.

והנה לילה אחד, כאשר נזכרנו באותה אמרה עתיקה כי משנכנס אדר מרבים בשמחה" גמלה בקרבנו החלטה להכין חגיגת פורים חשאית, כדת וכדין. ובשארית כוחותיי ממש טרחתי כמה ימים באיסוף כל מיני פסולת של נייר אשר התגלגל בחצר המחנה, 'הא זה פתק קרוע מאנשי המשרד של הנאצים, חתיכת נייר גס ועבה מתוך שק של מלט, או דף מתוך עיתון נאצי מצויר אשר שוליו נותרו ריקים לשם ניצול; כל זה אספתי מתוך זהירות יתרה, מכיוון שגמרתי בליבי לרשום על שיירי הניירות הללו, מתוך הזיכרון, את מגילת אסתר...

חילקנו את צרור הניירות בין כמה אנשים מאנשי החברותא. בסך הכל היה לנו עיפרון אחד. יותר נכון: לא עיפרון אלא מילוי שחור מאיזה עיפרון שביר שבעלי מלאכה ונגרים משתמשים בהם. העיפרון עבר מיד ליד. כל אחד רשם מזיכרוננו כמה פסוקים מן המגילה. מכיוון שכל אחד היה תאב לקחת חלק במצווה רבתי זו של כתיבת המגילה... כתום הצום של תענית אסתר, התאספנו כולנו בשעה היעודה בקומה העליונה של הצריף. ומתוך התרגשות השמחה שהיתה ניכרת אצלנו הרגישו בנו גם כמה מבין אסירי המחנה: "גם אנחנו רוצים להתנגקם בהמן הרשע" נצנצו עיניים כבויotes כברק אחרון של זיק האמונה והתקווה. נתחיל בקריאת המגילה בשעה מאוחרת, מתוך פחד שמה תתגלה הכוונה הגדולה והחשודה לעיניהם של השומרים המרצחים.

על פי הדין, אמנם, היה ברור לנו כי לא נוכל לברך על קריאת המגילה, אם כי "המגילה" הועתקה על ידינו האצבעות רוטטות על גבי צרור של ניירות שונים ומשונים. ברם, הקריאה עצמה עברה עלינו מתוך התרוממות עילאית והתלהבות גדולה. ועיקר העיקרים: כאשר סיימנו לקרוא את המגילה ופצחנו בשיר "שושנת יעקב צהלה ושמחה" פרץ השיר מפיותינו בסער של מחול. ונדמה לנו כי מחנה בוכנוואלד כולו עוצר נשימתו ומקשיב לנו ברטט: ארוך המן, אשר ביקש לאבדני, ברוך מרדכי, מרדכי היהודי!

למחרת קמנו שוב ושרכנו רגלינו כתמול שלשום. ובכל זאת הרגשנו כאילו נשתנה משהו מאווירת המחנה, כיוון שהעזנו לקרוא בקול רם "ארוך המן!" והכוונה היתה ברורה לכל מיהו "המן" זהו, הוקלה מעלינו ביותר מקורטוב, המועקה הנוראה. והרי בו ביום זכינו לשמחת פורים עוד יותר מוחשית, כאשר אברהם אליהו, הבחור הנמרץ ביותר בקבוצה שלנו, בא והמתיק לנו באפרכסת את הסוד הגדול: הקאפו האוקראיני... לחש היום לאחד מאיתנו: היטלר קאפוט (היטלר אבוד)!"[6]

- "כאשר נזכרנו באותה אמרה עתיקה כי משנכנס אדר מרבים בשמחה גמלה בקרבנו החלטה להכין חגיגת פורים חשאית, כדת וכדין" - אלו סוגי קשיים קיימים בפני אסירי בוכנוואלד אם ברצונם לקיים אמירת חז"ל? (קשיים פיזיים ורוחניים).
- ועיקר העיקרים: "כאשר סיימנו לקרוא את המגילה ופצחנו בשיר שושנת יעקב צהלה ושמחה" פרץ השיר מפיותינו בסער של מחול... " מהו עיקר העיקרים לפי האסירים בבוכנוואלד? באיזה אופן מתבטא פרץ זה?
- מהי נקודת השיא בעדות זו לדעתכם?

למורה:

בעדויות שקראנו ניתן להבחין בכמה רגעי התעלות בקרב האסירים. ההחלטה לחגוג את פורים, כתיבת המגילה וקריאתה, ההשכמה למחרת לאווירה שונה במחנה ולבסוף השמועות כי הגיע סופו של היטלר, "המן" של אותם אסירים, קרוב. יחד עם זאת יש תחושה מקבילה וקשה של חזרה לשגרת המחנה. ניתן לדון עם התלמידים האם יש ביום שלמחרת ירידה בתחושת השיא כפי שעולה מן הכתוב "הקריאה עצמה עברה עלינו מתוך התרוממות עילאית והתלהבות גדולה", ומנגד: "למחרת קמנו שוב ושרכנו רגלינו כתמול שלשום", המדגיש את הפער בין חיי המחנה היומיומיים לבין ההתכנסות וקריאת המגילה כהתעלות רוחנית.

חלק ג' - דיון כיתתי מסכם

כל קבוצה תסכם בפני כל הכיתה בקצרה את העדות שקראה.
המורה יפנה שאלה מסכמת לכל אחת מהקבוצות, במטרה לחדד את הנקודה המרכזית בכל עדות. לסיום, המורה יעלה שאלות כלליות הנוגעות במוטיבים המשותפים לכל העדויות, במטרה לסכם את השיעור בדיון לגבי המשמעויות החדשות שניתנו לחגים בתקופת השואה.

שאלות מסכמות לכל קבוצה

חנוכה

לקבוצה שקראה את העדויות מגטו ורשה

- איזה מוטיבים מרכזיים מודגשים בכל אחד מהטקסטים?

שאלה זו באה להסב את תשומת לבם של התלמידים למעשים המגדירים תוכן. חג החנוכה, כחגים אחרים, מעוגן בעשייה: הדלקת נר, הצגה, שירת שירי חג, הכרה ופרסום הנס ועוד.

לקבוצה שקראה את העדות של אונדורספר

- המטרה בהדלקת נרות חנוכה היא: "פרסומא דניסא", זאת אומרת, פרסום נס חנוכה ברבים. מה המשמעות שניתנה לחנוכה במחנה נידרשאל?

פורים

לקבוצה שקראה את עדותו של ד"ר דבורז'צקי

- מהו התהליך הנפשי אותו עוברים היהודים, מכניסתם לבית הכנסת עד סיום קריאת המגילה? אלו תיאורים משקפים את המהלך הנפשי הזה?

לקבוצה שקראה את עדותו של יעקב פרנקל

- "למחרת קמנו שוב ושרכנו רגלינו כתמול שלשום. ובכל זאת הרגשנו כאילו נשתנה משהו מאווירת המחנה, כיוון שהעזנו לקרוא בקול רם 'ארור המן!' הסבירו במילים שלכם את השינוי בשגרת המחנה.

שאלות כלליות לסיכום

- מהו מקומם של היחידים והציבור בסיפורים? האם ניתן להצביע על קשר בין היחיד והחברה בסיפורים? מטרת שאלה זו לעורר דיון על המשמעות שביצירת זהות קולקטיבית.
- למי מיועדת הדלקת הנר וקריאת המגילה? האם ישנה כאן פנייה החוצה- פרסום הנס או כלפי פנימה- עבור האסירים? האם הסיפורים היו מקבלים משמעות אחרת אילו הדלקת הנרות או קריאת המגילה הייתה נעשית באופן פרטי (ברשות הפרט)?

המונח 'מצוות אנשים מלומדה' מתייחס למעשים הנעשים מתוך הרגל וכן לאמרות פתגמים ומשפטים שנאמרים ללא תשומת לב למשמעותם.

- מה לדעתכם המשמעות החדשה שניתנה לברכה "שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה"?

רוח האדם והיצירה הרוחנית היוו עבור יהודים רבים מזון לנפש ואפשרו להם להבין את המציאות של חייהם בפרספקטיבה של דורות. כל קיום תרבותי ודתי החזיר לאנשים את תחושת השייכות לקהילה. ההתקשות לקיים את החג כפי שנעשה דורות על גבי דורות היה הוכחה לכך שמשהו בעולם עדיין עומד על תלו. כל התכנסות לשם יצירת שמחה או עשייה דתית נתפסה בעיני היהודים כהתרסה וכהתנגדות רוחנית והתרסה למשטר הנאצי.

*מערך השיעור מבוסס על **קשרים - יחידות לימוד לשיעורי מורשת**. במערך נעשו שינויים על-מנת להתאימו לאינטרנט.

קשרים - יחידות לימוד לשיעורי מורשת, "בר/בת-מצווה", בית הספר המרכזי להוראת השואה, יד ושם, תשס"ב.

התכנית 'קשרים' יוצאת מתוך עדויות שונות ובוחנת את המשמעות שנתנו היהודים לחגים ולטקסים היהודיים בגטאות ובמחנות בתקופת השואה. הדיון הערכי מתייחס הן לתוכני החג או הטקס הנדון, והן למצבם הקשה של היהודים בשואה. המערכים בנויים סביב עדויות, זיכרונות ומקורות היסטוריים מתקופת השואה ומוצעים בהם דרכי דיון בכיתה. התכנית כוללת 9 נושאים: חנוכה, ט"ו בשבט, בר-מצווה, שבת, תפילה, קדיש והנצחה, ברית מילה, פורים ופסח. המערכים מאוגדים בקלסר בו חוברות הכוללות מדריך למורה ומקורות לתלמיד הניתנים לצילום. לאוגדן מצורפים גם תקליטורים בהם מופיעים המקורות לתלמיד, למי שמעוניין להדפיסם בצבע. מערכי השיעור באוגדן מיועדים לשיעורי 'מורשת' שנתווספו לתכנית הלימודים בחטיבות הביניים הממלכתיות ומותאמים לשיעור של 45 דקות.

מקורות:

- [1] רינגלבלום ע., **כתבים אחרונים - יחסי פולנים-יהודים**, יד ושם, ירושלים 1994, עמ' 11.
- [2] רינגלבלום ע., **יומן ורשימות מתקופת המלחמה**, יד ושם, ירושלים 1994, עמ' 219.
- [3] ארכיון עדויות של יד ושם.
- [4] אליאב מרדכי, **אני מאמין - עדויות על חייהם ומותם של אנשי אמונה בימי השואה**, מוסד הרב קוק, עמ' 242-244.
- [5] דבורז'צקי, מ., **ירושלים דליטא במרי ושואה**, מפלגת פועלי ארץ ישראל, 1951, עמ' 249-250.
- [6] מפי יעקב פרנק, מתוך: פראגר, מ., **אלה שלא נכנעו**, נצח, תשכ"ג, עמ' 272-274.